

Jak se dělá Hemingway

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Každému překladateli se asi někdy dostane do ruky kniha, kterou se mu překládat nechce. Buď to není jeho šálek čaje, pokud jde o žánr, nebo není dobře napsaná, v nejhorším případě je to úplný brak nebo blábol. Pak záleží na tom, jak pečlivě si chce střežit vybudovanou reputaci a – nač to zastírat – také na tom, jak naléhavě zrovna potřebuje práci.

Pokud se člověk vypracuje do překladatelské špičky, tohle dilema už většinou neřeší. K vrcholu však, jako v každé profesi, vede pozvolná cesta, která musí někde začít. Třeba v překladatelském semináři na fakultě, kde se pod vedením inspirativní osobnosti zažehne první jiskřička zájmu o kouzlení se slovy, o uctivé přecházení toho křehkého můstku vedoucího mezi cizím a vlastním jazykem, o pořádání „námluv“ obou jazyků, jejich konfrontaci a dialog.

Má překladatel ctít pravidlo „buď věrný originálu“ a kostrbatý styl přeložit tak, že jeho kostrbatost vynikne? Nebo se má snažit, aby se to trochu dalo číst?

Ani nadanému začátečníkovi většínou hned nepadne do klína překlad renomovaného autora. Dobrá zpráva však je, že i na překládání lehčí literatury se dá profesně růst. Naučíte se bděle odhalovat „typické špeky“ daného jazyka, přemýšlet o míře spisovnosti a hovorovosti, hledat synonyma i odstraňovat vlastní nešvary a manýry.

Práce s knihami, které nejsou ani úplně hrozné, ale ani moc dobré – třeba béčkové romány nebo všelijaké návody ke zlepšení života, kterými trh přetéká – však stává překladatele před otázkou, na kterou já sama za sebe pořád hledám odpověď, a sice: jak překládat knihu mdlých kvalit?

Je jasné, že ze špatné knihy překlad dobrou knihu neudělá. Co ale s tím, když se autorovi v jedné větě opakují slova i myšlenky a jeho formulace jsou zašmodrchané? Má překladatel ctít pravidlo „buď věrný originálu“ a kostrbatý styl přeložit tak, že jeho kostrbatost naplno vynikne? Nebo se má snažit, aby se to aspoň trochu dalo číst, takže do textu vpraví pestřejší slovní zásobu, občas sloučí věty nebo něco formuluje kultivovaněji, než je to v originále? A kde má tohle vylepšování své hranice?

Zásahy jsou namíště třeba tehdy, když jde o jakousi kulturní adaptaci. Například jazyk amerických příruček mívá mnohem větší míru naléhavosti a patosu, než je únosné v české kotlině. Může jít o kvalitní knihu, ale pokud překladatel její tón kulturně neadaptuje, nýbrž jen mechanicky přeloží, v češtině bude text působit nabubřele, sentimentálně či přímo směšně.

Přestože sama tihnu k vylepšování, přela jsem se nedávno s přepečlivou paní redaktorkou, zda už překlad jedné knihy fantasy nevykládáme až moc. Vypíplávaly jsme tak dlouho jednotlivá slova a slovosledy, až jsem v jednu chvíli prohlásila, že už „z toho děláme Hemingway“. Během pár dnů začal výrok v redakci žít vlastním životem („Na čem teď pracujete? Děláš z XY Hemingwaye, jó?“) Možná by pomohlo, kdybychom si předtím, než se pustíme do překladu, stanovili jakousi škálu „hemingwayovosti“ knihy na škále od jedné do deseti. Jednička – jen ať hloupost knihy klidně vynikne, žádnou péči navíc si nezaslouží. Desítka – literární bomba, jdeme na to, děláme Hemingway!

GALERIE

Na začátku to byla prostě hra. Jen pár minut. Ještě jednou a končíme. Ona nic neřekne.

Snímek Ping Pong od Adela Abidina je součástí výstavy Remember Lidice, která je otevřena do 30. září v Lidické galerii.

Kdo umí, umí? Neumí

Osobní výběr ze světového tisku

Boření mýtů je oblíbené téma. Věnují se mu oblíbení autoři. Třeba David Aaronovitch v *The Times*. Už to je jisté boření mýtu. Jak může britský konzervativní list tisknout levičáka? Syna stalinistické matky? Autora knihy *Stranická zvířata: má rodina a jiní komunisté*? Jak vidíte, může. Podobně jako si levičové *The New York Times* pěstují nelevičáka Davida Brookse.

Aaronovitch píše o mýtech kolem evakuace britských vojsk z francouzského Dunkerku na jaře 1945 i čerstvého filmu o této dějinné události. Ve zkratce říká: „My Britové si namlouváme, že nejlepší výkony podáváme, když jsme sami. Ale dějiny impéria tomu odporují.“ Samozřejmě, Churchillův výrok o nejlepší hodině padl v době, kdy Británie stála proti Hitlerovi sama. Ale dělat z toho univerzální národní mýtus, natož ho vztahovat i na vystoupení Británie z EU, je ošidné.

„Tím ‚mýtem‘ nemyslím, že všechno je jinak,“ vysvětluje autor. Nepopírá fakta, nepřepisuje dějiny, jen doplňuje kontexty. Evakuace Dunkerku připomínala zážrak. Ale to, co jí předcházelo, ztělesňovalo nešťastnou politiku appeasementu vůči Hitlerovi i devět měsíců nekompetentního vedení války. A 70. výročí indické nezávislosti nyní připomnělo i cosi jiného – 190 tisíc Indů, kteří za druhé světové války bojovali v britských službách od Barmy přes severní Afriku až po Itálii. „Nikdy jsme nebyli úplně sami,“ shrnuje to Aaronovitch.

***

Srážky s realitou nepatří jen k mýtům o válce. Již zmíněný David Brooks líčí v *The New York Times*, jak byl na večeri v svou bývalou studentkou: „Ptal jsem se jí, co se naučila za první rok mimo univerzitu. Odpověděla, že se naučila myslet jinak.“ Ve škole se myšlení pohybuje od bodu k bodu (přijímačky, zkoušky, státnice), ale dospělost se od pevných bodů odpoutává a míří ke vzdáleným ho-

ZBYNĚK PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Co se vzdělání týká, měl by vládní slib podle Saschy Loba znít zhruba takto: Budeš-li se neustále vzdělávat, budeš mít za deset let ještě stále džob. Možná.

rizontům. Vyžaduje to prý zcela jiné orientační dovednosti.

Brooks těmi postřehy dokládá zvláštní fenomén současnosti. Děťství je daleko strukturovanější, než kdy bylo. (Jen si las-kavě uvědomte, co vše je teď oproti minulosti pod kontrolou.) Ale pak člověka mašina tlaku na úspěch vyplivne do mladé dospělosti, která je strukturovaná daleko méně, než kdy byla. (Nabízí se až chaotická šíře profesí, posouvá se věk osamostatnění, zakládání rodin i mateřství.)

Co s tím? Brooks nedává odpověď. Jen tuší, že právě tyto otázky by měly sobě i studentům klást samy univerzity.

***

Konkrétněji píše o tomtéž Sascha Lobo na blogu *Spiegel Online*. Inspiroval ho tweet generálního sekretáře CDU Petera Taubera: „Když se naučíte něco pořádného, nemusíte si hledat minidžoby.“ Víra napříč politickými stranami, že dobré

vzdělání zaručuje profesní vzestup, dokonce blahobyt, nebyla nikdy falešnější než dnes, píše Lobo. A protože je datový žurnalista, opírá se o čísla.

Polovina těch, kteří dostávají sociální příspěvky, pracuje na odborných místech. Ještě názorněji to ukazují platy profesorů, kde o chudobu jistě nejde, ale statistický sešup je zřejmý. Západoněmecký profesor práva bral v roce 1963 v průměru 46 tisíc marek hrubého ročně (dnešních 94 tisíc eur). Nyní se jejich roční platy pohybují mezi 59 tisíci (Braniborsko) a 69 tisíci (Hesensko) eur.

Skutečné drama ovšem začíná u slov „naučit se něco pořádného“. Nástup digitalizace zamlžuje, co je vlastně „něco pořádného“, tedy měřeno ekonomickým úspěchem. Ještě před dvaceti lety byl zárukou slušného místa bankovní úředník. Už není, a to je jen začátek. Podle Loba již neexistuje obor vzdělání, který by skýtal doživotní záruku dobře placeného džobu.

„Programátor!“ Tak volají ti, kteří nevědí, že tato profese je už podobně různorodá jako třeba „práce v nemocnici“ (od úzkých specialistů až po pomocné síly). Vládní slib o vzdělání by měl podle Loba znít takto: „Budeš-li se neustále vzdělávat, budeš mít za deset let ještě džob. Možná.“ Pro představu: ze stovky dnešních dálkových řidičů bude po nástupu robotických aut pět softwarových inženýrů a pět lidí v call centru vyřizujících distribuci. A kam se poděje zbylých devadesát? To je právě otázka.

Lobo to shrnuje stručně: slibová rovnice ve tvaru „vzdělání = slušné místo = blahobyt“ je chybná. Už nějaký čas. Nevyhnutelná digitalizace za to nenese přímou vinu, ale posiluje neblahý účinek. Proto je zapotřebí nějaké společenské řešení. A to rychle.

Jsou to pěkné vyhlídky, že. Kdysi se říkalo: Kdo umí, umí. Pak se říkal cynický vtíp: Kdo neumí, učí. A časem se možná bude říkat: Kdo umí, už vlastně jako by neuměl.

Lidská stopa

VLADIMÍR KARPENKO
fyzikální chemik

VĚDECKÁ LEKCE

Spolu s objevy přináší věda i nové termíny. Některé jsou záhy hojně frekventované, třeba mikrobiom – i laická veřejnost tuší, že je to něco, co máme například v břiše a na kůži. Jiná slova, ač také nová, žijí i nadále v ústraní. Příkladem budiž antropocén – slovo zrozené v roce 2000 jako označení pro nejmladší geologické období Země.

To slovo sice připomíná dobře známé a dávno zavedené pojmy (miocén, pleistocén etc...), ale o jeho správnost se dosud přou i vědci sami. Mělo by označovat období, v němž už lidstvo zřetelněji ovlivňuje procesy na zemském povrchu. Kdy ale začalo? Rozptýl v pokusech o datování mnohé napovídá: najdeme nejen letopočet 5020 let před Kristem, ale také roky 1610, 1964, jakož i dobu před 13 tisíci lety. Trochu to připomíná jinou tematiku – náboženskou: v pozdním středověku se také mnozí učenci přeli o to, kdy přijde Antikrist. Pravda, rozptýl jejich odhadů byl menší, v zásadě se vešel do 14. století...

Kdy vlastně antropocén začal? Rozptýl v pokusech o datování dělá nějakých 15 tisíc let. Připomíná to spory středověkých učenců o příchod Antikrista...

Co se antropocénu týká, jedním z kritérií pro určení jeho nástupu má být stratigrafie, obor studující sled vrstev v usazeninách. Takže – zanecháváme již nějakou charakteristickou vrstvu, kterou by mohli po staletích či tisíciletích odkrýt vědci se slovy: „Hle, antropocén?“

Anglický profesor Jan Zalasiewicz soudí, že ano, a sám začátek antropocénu klade do padesátých let minulého století. Od konce druhé světové války se totiž ve světě vytavilo odhadem asi půl miliardy tun hliníku, a nemalé množství z něj končí v podobě plechovek či fólií někde v zemi. Takže vzniká charakteristická vrstva? Zřejmě ano, v těch starších hliník není. K tomu přibude ještě beton, jehož zlomky – pozůstatky dnešních staveb – patrně také nějaký čas v zemi vydrží. Podle Zalasiewiczových propočtů lidstvo dosud vyprodukovalo asi půl trilionu (to číslo má osmnáct nul) tun cementu, takže nějaká vrstva by vzniknout mohla.

Pominout nelze ani příspěvek chemie – plasty. Známe to: ostrovy z plastů plovoucí na mořích a oceánech, jejich hromady na skládkách, a také nemalé množství poházené ve volné přírodě. Přitom jde vesměs o materiály trvanlivé, které – pohřbeny v zemi – dlouho a účinně odolají zubu času. I plasty tedy mohou vytvořit geologickou vrstvu, která se ovšem může formovat ještě i jinak. Zvlášť nebezpečné jsou totiž drobné zlomky syntetických vláken, jimiž bohužel začínají oceány a moře oplývat. Částečně tento materiál klesá na dno, kde ho už dnes vědci nalézají jako usazeninu. Další část se nejdříve dostává do útrobu mořských živočichů a na dno klesá spolu s jejich těly, až když uhynou.

Dá se tedy souhlasit, že lidstvo po sobě nějakou tu vrstvu charakteristických sedimentů opravdu zanechává. Tím to ovšem ovšem nekončí. Lidé přece mnoho mořských tvorů pojídají. A spolu s nimi – jaksí mimo plán – i nějaká ta syntetická vlákna. Což nás obloukem vrací na začátek k prvnímu ze zmíněných novotvarů – co na to všechno náš mikrobiom?